

Achtergrondinformatie over Keurmerken en dierenwelzijn

Dierenbescherming, Postbus 85980, 2508 CR Den Haag, www.dierenbescherming.nl

1 Keurmerken rundvlees

	Gangbaar vlees onder PVE IKB keurmerk
Huisvesting Weidegang Voer Medicatie Ingrepen	Volledige roostervloer zonder zacht ligbed toegestaan; Verschilt per bedrijf. Weidegang is niet verplicht; Uitsluitend plantaardig; Preventief (antibiotica) is toegestaan; Onthoornen vrijwel standaard toegepast; Castreren toegestaan; Keizersnede toegestaan.
	France Limousin, Bief Select, Blonde d'Aquitaine, Boeuf D'or, Boeuf Limousin
	Huisvesting In stal met strooisel; Weidegang France Limousin: grootste gedeelte jaar in de wei, Boeuf Limousin: laatste jaar in Nederland, Blonde d'Aquitaine: eerste half jaar in wei daarna in stallen, Boeuf D'or: als kalfje naar Nederland daar in stallen, Bief Select: eerste maanden in wei, daarna in stallen;
	Voer Uitsluitend plantaardig; Medicatie Bij Blonde d'Aquitaine preventief antibiotica uitdrukkelijk verboden, voor het overige is niets bepaald, dus toegestaan;
Ingrepen	Onthoornen niet toegestaan (bij France Limousin en Boeuf Limousin); Castreren toegestaan (bij Boeuf Limousin); Keizersnede verboden (bij Limousin en Blonde d'Aquitaine runderen).
	Scharrelrundvlees en AH Greenfields
Huisvesting Weidegang Voer Medicatie Ingrepen	In stal met strooisel; Runderen en kalveren van mei tot september; Uitsluitend plantaardig; Preventief gebruik antibiotica verboden; Onthoornen niet routinematig toegestaan; Castreren bij scharrel niet en bij Greenfields wel toegestaan; Keizersnede mag niet routinematig.
	Biologisch rundvlees
Huisvesting Weidegang Voer Medicatie	In stal met daglicht en strooisel; Minstens 120 dagen per jaar. Maximaal 1 koe per halve ha. land; Uitsluitend plantaardig. Voor minimaal 90% biologisch; Preventief antibioticagebruik verboden;
Ingrepen	Alternatieve medicatie heeft de voorkeur; Onthoornen niet routinematig; Castreren toegestaan; Keizersnede niet toegestaan.

Runderen gehouden voor rundvleesproductie

1.1 Het leven van runderen in de vrije natuur

Een rund is een herkauwer die buiten graast en bij slecht weer schuilt. Runderen leven in kudde, dat maakt ze sterker en veiliger. De dieren grazen, herkauwen en rusten zo veel mogelijk tegelijkertijd. De koe krijgt rond haar 2^e levensjaar een kalfje. Als er niet door de mens wordt ingegrepen, vindt het spenen plaats als de kalveren zes tot tien maanden oud zijn. De koe geeft van nature dus alleen melk in de periode dat ze een kalf heeft. Een rund heeft van nature horens om zich te kunnen verdedigen.

1.2 Het leven van runderen in de gangbare rundveehouderij

Rundvlees is afkomstig van: 'uitstootkoeien' uit de melkveehouderij, zoogkoeien, vleesstieren.

Runderen worden in Nederland vooral voor de melkproductie gehouden. Circa zestig procent van het Nederlandse rundvlees komt dan ook van uitgemolken koeien. Deze dieren hebben als melkkoe in de regel een zeer diervriendelijk bestaan gehad, goed aansluitend bij hun natuurlijke behoeften. Als ze afgedankt worden als melkkoe gaan ze direct naar het slachthuis, of worden nog enige tijd vetgemest. Een deel van de voor melkproductie geschikte vaarzen (jonge koeien) wordt hiervoor niet ingezet, maar wordt vetgemest en geslacht. De leefomstandigheden zijn vergelijkbaar met die in de melkveehouderij. Wanneer kalveren tot minstens zes maanden bij hun moeder mogen blijven en dus naast gras en ander ruwvoer nog melk van de koe kunnen zogen, spreken we van zoogkoeien. Ook deze rundveehouderij is in de regel redelijk extensief en diervriendelijk.

Er zijn ook rundrassen die speciaal gehouden worden vanwege hun hoge beveleedheid, zoals Limousin, Piemontese, Charolais, Blonde d'Aquitaine, Belgische Blauwe en Verbeterd Roodbont. De Dierenbescherming heeft er ernstig bezwaar tegen dat, afhankelijk van het ras, 17 tot 52 procent van de kalveren niet langs natuurlijke weg maar met de keizersnede ter wereld komt. Vooral de zogenaamde dikbilrunderen moeten bijna allemaal met een keizersnede verlost worden.

Steeds vaker zie je in Nederland runderen van dit soort vleesrassen.

In de gangbare houderij van vleesrunderen komt het voor dat de dieren geen weidegang krijgen. Stalhuisvesting met geen of weinig weidegang leidt tot meer klauw- en beengebreeken en ontstekingen aan de staarten door betrapting. Runderen hebben een zacht ligbed nodig, maar in de gangbare houderij is het toegestaan vleesrunderen op een volledige roostervloer te houden. Omdat stieren vaak moeilijk te hanteren zijn worden die meestal gecastreerd. Zowel in de gangbare melkveehouderij als in de gangbare vleesveehouderij worden de runderen in de regel onthoofd.

Bedrijven die rundvee speciaal voor de vleesproductie houden specialiseren zich meestal in het houden van zogenaamde zoogkoeien of vleesstieren.

Zoogkoeien zijn kalfjes die minstens 4, maar meestal 6 tot 8 maanden bij hun moeder mogen blijven en dus naast gras en ander ruwvoer nog melk van de koe kunnen zogen. Zoogkoeien zijn meestal van een vleesras (zie hierna), of van een kruising van een melkras met een vleesras. In de houderijomstandigheden bestaan grote verschillen van dieren die worden ingezet bij het onderhoud van natuurterreinen tot het houden van dikbilrassen (zie hierna). In de regel is deze rundveehouderij redelijk extensief en diervriendelijk.

Het houden van vleesstieren gebeurt op gespecialiseerde bedrijven, of als neventak op een landbouwbedrijf, of zelfs als nevenactiviteit naast een baan buiten de landbouw. Bij de gespecialiseerde bedrijven is de huisvesting en verzorging redelijk gestandaardiseerd, op de overige bedrijven komen allerlei vormen voor. Omdat stieren vaak moeilijk te hanteren zijn worden die meestal gecastreerd. De stieren worden op een leeftijd van 1 tot 2,5 jaar geslacht.

In de intensieve vleesstierenhouderij worden de dieren binnen in hokken op een harde roostervloer gehouden met dikwijls te weinig ruimte per dier, veel klauw en pootproblemen en een dieet met te weinig langvezelig ruwvoer. Het welzijnsniveau in de intensieve vleesstierenhouderij is onder de maat.

1.3 Het leven van runderen in de diervriendelijkere rundveehouderij

Voor runderen gehouden onder (keur)merken als Scharrel, Greenfields, EKO en Demeter gelden eisen en controles daarop die garanderen dat de dieren een flink aantal dagen weidegang krijgen, in de stal een redelijke minimumoppervlakte en een dicht vloerdeel met zacht ligbed hebben en dat de keizersnede verboden of in elk geval geen standaardpraktijk is.

2 Keurmerken kalfsvlees

	Gangbaar blank onder PVE IKB keurmerk
Huisvesting Vloer Strogebruik Weidegang Voer Medicatie Ingrepen	Vanaf acht weken in groepen (individuele boxhuisvesting nog tot 2004 toegestaan); Roostervloer; Geen; Nee; Het ijzergehalte in het dieet wordt aan het einde van de mestperiode afgebouwd om het vlees blank te kleuren; Preventieve medicatie is toegestaan; Onthoornen is toegestaan.
	Rosé kalfsvlees onder PVE IKB Keurmerk en onder het merk Friander
	Huisvesting Vanaf acht weken in groepen (individuele boxhuisvesting nog tot 2004 toegestaan); Vloer Roostervloer; Strogebruik Geen; Weidegang Nee; Voer Normaal ijzergehalte in het dieet (Het vlees is dan roze van kleur, vandaar de naam rosé); Medicatie Preventieve medicatie toegestaan; Ingrepen Onthoornen is toegestaan.
	Peters' Farm kalfsvlees
Huisvesting Vloer Strogebruik Weidegang Voer Medicatie Ingrepen	Meteen in groepen. Afleidingsmateriaal is aanwezig; Roostervloer; Geen; Nee; Normaal ijzergehalte in het dieet; Preventieve medicatie toegestaan, gebeurt minder doordat dankzij computer medicatie individueel kan worden verstrekt; Onthoornen is toegestaan.

Kalveren gehouden voor kalfsvlees

2.1 Het leven van kalveren in de vrije natuur

Direct na de geboorte likt het moederdier het kalf schoon en drinkt het kalf colostrum (d.i. biest, de eerste melk) bij de moeder. In die eerste melk zitten veel immunoglobinen, antistoffen tegen tal van ziekten. Een contact tussen moeder en kalf van vijf minuten is al voldoende om een sterke koe-kalfband te laten ontstaan. De eerste week is het kalf volledig gefixeerd op de moeder, daarna gaat het ook met andere kalfjes spelen. Na één à twee weken gaat het kalf ruwvoer opnemen. Als er niet door de mens wordt ingegrepen, vindt het spenen plaats als de kalveren zes tot tien maanden oud zijn.

Nederland kent een aanzienlijke kalfsvleesproductie. Er worden jaarlijks zo'n 1,3 miljoen kalveren in Nederland vetgemest. Daarvan komt het merendeel van eigen bodem, een groeiend deel wordt aangevoerd uit andere Europese landen. Het aantal kalveren hangt samen met de grote Nederlandse melkveestapel. Om melk te blijven geven moet een koe eens per jaar een kalf krijgen. Ongeveer de helft van de zo geboren kalveren zijn stiertjes. De stierkalfjes zijn uiteraard niet interessant voor de melkveehouderij. Maar ook van de vaarsjes (de jonge koeien) is maar een klein deel (20 à 25 procent) nodig voor vervanging van de melkkoeien. De overige kalveren worden voor de rundvlees- of kalfsvleesproductie ingezet. De dieren worden in 6 tot 8 maanden tot een gewicht van ongeveer 220/240 kg vetgemest en dan geslacht. Het overgrote deel van het kalfsvlees (90 procent) wordt geëxporteerd naar landen zoals Italië, Frankrijk en Duitsland.

2.2 Het leven van kalveren in de gangbare vleeskalverhouderij

De kalfjes worden direct na de geboorte bij de moeder weggehaald. Al op een leeftijd van tien tot veertien dagen mogen ze op transport naar de kalvermesterij.

Kalveren hebben de eerste acht weken van hun leven nog een sterke zuigdrang. Om te voorkomen dat ze, bij afwezigheid van de koe, aan elkaar gaan zuigen worden de kalveren de eerste acht weken nog individueel gehouden. Daarna worden de kalveren in groepen van vier à acht dieren gehuisvest. In deze groepshuisvesting is de ruimte nog altijd erg krap. Mede dankzij het werk van de Dierenbescherming is groepshuisvesting sinds 2004 in Nederland en vanaf 2006 in heel Europa verplicht. Maar er valt nog steeds veel te verbeteren.

Zo is de ruimte per kalf nog altijd erg krap. En de vleeskalveren krijgen geen uitloop naar buiten, laat staan weidegang. Ze worden gehouden op een volledige roostervloer, dus zonder dicht vloerdeel met een zachte ligbedding.

De kalveren kregen vroeger een ijzerarm dieet van melk of kunstmelk, om blank, mals vlees te verkrijgen. De kalveren leden hierdoor permanent aan bloedarmoede, hadden niets te herkauwen en hun meermagige verteringsstelsel kon zich niet normaal ontwikkelen. Tegenwoordig krijgen de dieren ruwvoer en ijzerinjecties. In de gangbare vleeskalverhouderij wordt het ijzergehalte echter in zeven maanden afgebouwd tot het niveau waarop het vlees blank kleurt en de kalveren nèt niet ernstig ziek worden.

2.3 Het leven van kalveren in de diervriendelijkere vleeskalverhouderij

Kalfsvlees onder het IKB Rosékalfsvleeskeurmerk en onder het merk Friander onderscheiden zich positief van de gangbare vleeskalverhouderij, doordat bij deze kalveren het ijzergehalte niet in de mestperiode wordt afgebouwd om het vlees blank te kleuren. Dit positieve punt geldt ook voor kalfsvlees van Peters' Farm.

Bij Peters' Farm worden de dieren ook niet de eerste acht weken individueel gehuisvest om te voorkomen dat ze aan elkaar zuigen. Ze worden direct in groepen gehouden. Dit is mogelijk omdat ze gevoederd worden met een automaat uitgerust met spenen en omdat er als afleiding speelmateriaal, zoals nepspenen, aanwezig is waarop de zuigdrang zich kan richten.

De voercomputer in Peters' Farm maakt het mogelijk kalveren afzonderlijk te volgen en zo nodig individuele medicatie te geven. Hierdoor komt groepsmedicatie in Peters' Farm minder voor.

Een ander positief punt van Peters' Farm is dat de kalveren in grotere groepen van dertig tot zelfs negentig dieren worden gehouden. Hierdoor is bij een zelfde oppervlakte per dier toch meer 'sjeesruimte' aanwezig.

Er bestaat (nog) geen biologische vorm van vleeskalverhouderij. De meeste 'overtollige' kalfjes van de biologische melkveehouderij gaan naar de gangbare vleeskalvermesterij, een deel gaat naar de biologische rundvleesmesterij.

3 Keurmerken varkensvlees

Gangbaar onder PVE IKB

Vastzetten zeug	Van 2 dagen voor tot 4 dagen na insemineren;
Ruimte dragende zeugen	2,25 m ² per zeug in box of in groep Groepshuisvesting vanaf 2013 verplicht;
Ruimte zeug in kraamhok	1,3 m ² met minimum lengte van 2 meter;
Ruimte gespeende biggen (25 kg)	0,3 m ² , bij nieuwbouw 0,4 m ² ;
Ruimte vleesvarkens (100 kg)	0,65 m ² , bij nieuw- en verbouw tot 2013 0,8 m ² , vanaf 2013 1 m ² verplicht.
Vloer	Minimaal 30% dicht, 70% rooster;
Strogebruik	Niet verplicht, soms bij zeugen in groep;
Licht	Kunst- of daglicht 40 lux.;
Uitloop	Geen;
Voer	In voer nog 2 antibiotica als groeibevorderaar soorten toegestaan;
Medicatie	Preventieve medicatie toegestaan;
Ingrepen	Onverdoofd castreren en staartjes afknippen is toegestaan. Tandjes slijpen of knippen mag alleen als de biggen elkaar of de zeug verwonden.

Scharrel varkensvlees

Vastzetten zeug	Tijdens KI, voeren en tot 96 uur na het werpen;
Ruimte dragende zeugen	2,25 m ² per zeug in groep;
Ruimte zeug in kraamhok	6,5 m ² , eerste 4 dagen ingesloten tussen stangen;
Ruimte gespeende biggen (25 kg)	0,5 m ² ;
Ruimte vleesvarkens (100 kg)	1,1 m ² ;
Vloer	Ligruimte dicht;
Strogebruik	Stro op ligruimte;
Licht	1/30 vloeroppervlak lichtdoorlatend;
Uitloop	Voor zeug, gespeende biggen, vleesvarkens 25m ² (geen uitloop voor zeug met biggen);
Voer	Geen antibiotica als groeibevorderaars;
Medicatie	Preventieve medicatie NIET toegestaan;
Ingrepen	Onverdoofd castreren is toegestaan. Staartjes afknippen niet. Tandjes slijpen mag alleen als de biggen elkaar of de zeug verwonden.

Biologisch varkensvlees

Vastzetten zeug	Verboden;
Ruimte dragende zeugen	2,5 m ² per zeug in groep;
Ruimte zeug in kraamhok	7,5 m ² ;
Ruimte gespeende biggen (25 kg)	0,6 m ² ;
Ruimte vleesvarkens (100 kg)	1,3 m ² ;
Vloer	Maximaal 50% rooster;
Strogebruik	Stro op ligruimte;
Licht	1/20 vloeroppervlak lichtdoorlatend;
Uitloop	Voor zeug, zeug met biggen, gespeende biggen, vleesvarkens per groep 100/150 m ² ;
Voer	80% biologisch (in 2005 100%), geen antibiotica als groeibevorderaars;
Medicatie	Mag niet preventief. Bij zieke dieren hebben homeopathische en andere alternatieve middelen de voorkeur;
Ingrepen	Onverdoofd castreren is toegestaan. Staartjes afknippen niet. Tandjes slijpen mag alleen als de biggen elkaar of de zeug verwonden.

Verschil tandjes knippen of slijpen: bij scharrel en biologische varkens mogen de tandjes alleen worden geslepen. Bij knippen blijven er namelijk vaak scherpe randjes aan de tanden over die de zeug bij het zogen zouden kunnen verwonden.

Varkens gehouden voor varkensvlees

3.1 Het leven van varkens in de vrije natuur

Een varken is een sociaal, in groepsverband levend dier. Het eet vrijwel alles en zoekt zijn voedsel door met zijn zeer gevoelige snuit in de grond te wroeten. Door te zoelen (in de modder te rollen) houdt een varken zijn lichaam op de juiste temperatuur en houdt hij parasieten weg. Dit kan een varken ook doen door te schuren tegen bijvoorbeeld bomen. Een varken is een zindelijk dier, hij scheidt mestplaats van lig- en vreetplek. Als een zeug drachtig is bouwt het een nest, afgezonderd van de groep, om de jongen te werpen.

3.2 Het leven van varkens in de gangbare varkenshouderij

Nog altijd worden veel zeugen gehuisvest in een krappe ligbox waarin zij zich niet kunnen omdraaien. Gevolg is een gebrek aan bewegingsvrijheid en sociale contacten. Mede dankzij het werk van de Dierenbescherming zit zo'n 40% van de zeugen in Nederland inmiddels in groepshuisvesting. Uiterlijk in 2013 moeten alle zeugen in de Europese Unie in groepen gehuisvest worden. De vloer mag voor het grootste deel uit rooster bestaan en een zachte ligbedding van stro of ander strooisel op het dichte vloerdeel is niet verplicht, maar bijna een kwart van de zeugen in de groep ligt lekker in het stro. Als de zeug moet werpen krijgt ze geen materiaal om een nest te bouwen, hoewel ze hiertoe een sterke aandrang heeft. Bij het werpen en tijdens de kraamperiode van drie à vier weken wordt de zeug in een kraambox opgesloten zonder strooisel en met zeer beperkte bewegingsruimte om doodliggen van de biggen te voorkomen.

De biggen worden standaard gecoupeerd (staart) en gecastreerd. Als ze elkaar of de zeug daarmee kunnen verwonden worden de hoektanden afgeknipt of afgeslepen.

Het spenen (weghalen bij de zeug) gebeurt op veel te jonge leeftijd, met als gevolg dikwijls een shock en ziektes als diarree, waartegen dan weer antibiotica aan het voer worden toegevoegd.

De varkens worden tot een leeftijd van ca. zes maanden vetgemest tot zo'n 85 à 110 kilo. Dit gebeurt in prikkelarme, kale hokken met een hoge bezettingsdichtheid. De vloer bestaat voor het grootste deel uit rooster. Op het dichte deel ligt geen stro of ander strooisel voor een zachte ligbedding, om in te wroeten, of om op te kauwen. Minstens 8 uur dag- of kunstlicht en wat afleidingsmateriaal, meestal geen stro of hooi maar een ketting of een bal die vaak snel gaan vervelen, zijn inmiddels verplicht. Bij nieuw- en verbouw en uiterlijk in 2013 krijgen alle varkens ook wat meer ruimte.

3.3 Het leven van varkens in de diervriendelijkere varkenshouderij

In de scharrelvarkenshouderij en de biologische varkenshouderij hebben de varkens binnen meer ruimte en hebben ze de beschikking over een ruime hoeveelheid stro. In de scharrelvarkenshouderij krijgen de zeugen, gespeende biggen en de vleesvarkens uitloop naar buiten. In de biologische varkenshouderij krijgen ook de zeugen met biggen uitloop. In de scharrelvarkenshouderij mag die uitloop uit een verharde ondergrond en/of een weide bestaan. In de biologische varkenshouderij moet de uitloop voor zeugen grotendeels uit weide bestaan.

Bij scharrel wordt de zeug de eerste drie dagen na het werpen tussen stangen ingesloten om te voorkomen dat ze haar biggen doodrukt. In de biologische varkenshouderij mag de zeug niet ingesloten worden. Ook is staarten couperen in de scharrel- en biologische varkenshouderij niet toegestaan.

Tandjes mogen geslepen worden als een big andere dieren dreigt te verwonden. Castreren is ook bij scharrel en biologisch vanwege de kans op de zeer onaangename berengeur standaardpraktijk. Bij scharrel worden de biggen na 38 en bij biologisch na 40 dagen gespeend.

Let op! Bij het houden van varkens onder Milieukeur worden er maatregelen toegepast om het milieu te ontzien. De Dierenbescherming werkt momenteel wel met de Milieukeurvarkenshouders aan het diervriendelijker maken van deze vorm van houderij, maar vooralsnog sluiten de huisvestings- en verzorgingsvoorschriften voor milieukeurvarkens nauw aan bij die van de intensieve varkenshouderij, zodat deze vorm van houderij nauwelijks diervriendelijker is.

4 Keurmerken kippeneieren

	Kooi eieren	<p>Labeling Code 3 Bezetting 18,2 kippen per m² vloeroppervlakte; Stalbodem Kooi van gaas met schuine bodem, waardoor de eieren uit de kooi rollen; Inrichting Strooisel, legnest en zitstok niet aanwezig; Uitloop nee; Voer Geen eisen; Medicatie Preventief is toegestaan; Ingrepen Snavelkappen is niet toegestaan.</p>
<p>zonder keurmerk</p>		
	Scharrel eieren	<p>Labeling Code 2 Bezetting Maximaal 9 kippen per m² vloeroppervlakte; Stalbodem Minimaal 1/3 van de stalbodem is bedekt met strooisel; Inrichting Strooisel, legnest en zitstok wel aanwezig; Uitloop Nee; Voer Geen eisen; Medicatie Preventief is toegestaan; Ingrepen Snavelkappen toegestaan.</p>
		
	Vrije uitloop eieren	<p>Labeling Code 1 Bezetting Maximaal 9 kippen per m² vloeroppervlakte; Stalbodem Minimaal 1/3 van de stalbodem is bedekt met strooisel; Inrichting Strooisel, legnest en zitstok wel aanwezig; Uitloop Ja; Uitloop toegang Hele dag vrije uitloop; Uitloop oppervlakte 4 m² per dier; Voer Geen eisen; Medicatie Preventief is toegestaan; Ingrepen Snavelkappen toegestaan.</p>
		
	Grasei	<p>Labeling Code 1 Bezetting Maximaal 7,5 kippen per m² vloeroppervlakte; Stalbodem Minimaal 1/3 van de stalbodem is bedekt met strooisel; Inrichting Strooisel, legnest en zitstok wel aanwezig; Uitloop Ja, groen begroeid; Uitloop toegang Hele dag vrije uitloop; Uitloop oppervlakte 4 m² per dier; Voer 100% plantaardig, chemische kleurstoffen zijn niet toegestaan; Medicatie Preventief is toegestaan; Ingrepen Snavelkappen toegestaan.</p>
		
		
	Eko eieren	<p>Labeling Code 0 Bezetting Maximaal 6 kippen per m² vloeroppervlakte; Stalbodem Minimaal 1/3 van de stalbodem is bedekt met strooisel; Inrichting Strooisel, legnest en zitstok wel aanwezig; Uitloop Ja, groen begroeid; Uitloop toegang Hele dag vrije uitloop; Uitloop oppervlakte 4 m² per dier; Voer 80% biologisch, niet genetisch gemanipuleerd; Medicatie Preventief is niet toegestaan, behalve de wettelijk verplichte entingen; Ingrepen Snavelkappen is verboden.</p>

Codering eieren

*Sinds 1 januari 2004 zijn eieren in de EU voorzien van een code. Op alle eieren die als vers eitje over de toonbank gaan staat een stempel. Het eerste cijfer geeft aan uit welk houderijsysteem het eitje komt. Daarna volgt de landencode, bijvoorbeeld NL voor Nederland, en vervolgens staan er vijf cijfers die verwijzen naar de pluimveehouder. **Huisvestigingscodes:** Het eerste cijfer zegt dus iets over de wijze waarop de kip die het ei produceerde gehuisvest is. De 0 staat voor biologisch (EKO-keurmerk). Dat is het kipvriendelijkste eitje. Een 1 geeft aan dat de hen heeft kunnen scharrelen én bovendien uitloop naar buiten heeft. Code 2 staat voor scharreleieren (inclusief volière-eieren): de kippen zitten dicht op elkaar gepakt en kunnen niet naar buiten. En tenslotte zijn eieren uit de kooihuisvesting, zoals de legbatterij, herkenbaar aan het cijfer 3. Deze kippen kunnen hun natuurlijke gedrag niet uiten en zitten een leven lang opgesloten in afschuwelijke kooien.*

Kippen gehouden voor de eiproduktie

4.1 Het leven van kippen in de vrije natuur

Een kip is een sociaal levend dier dat leeft in kleine groepjes van een haan, enkele hennen en kuikens. In de groep bestaat een rangorde: de dieren kennen elkaar en respecteren de sterkste van de groep. De haan verdedigt zijn hennen en zijn territorium tegen indringers en waarschuwt voor gevaar. Hij lokt de hennen naar voedsel en naar de slaappleats.

Kippen hebben voldoende ruimte nodig om te kunnen bewegen, de vleugels uit te slaan en om voldoende afstand te kunnen houden van soortgenoten.

Strooisel is blijkens onderzoek essentieel voor kippen. Het wordt gebruikt voor stofbaden, pikken en krabben. Stofbaden zijn nodig om de veren schoon te houden. Pikken en krabben is foerageergedrag. Zonder strooisel vertonen kippen geen of alleen abnormaal stofbadgedrag. Verder is bekend dat kippen veel in strooisel pikken. Bij afwezigheid van strooisel kan dit bodempikgedrag omgericht worden naar soortgenoten, wat kan leiden tot meer verenpikgedrag.

Kippen brengen in de vrije natuur de nacht door in bomen. Hier zitten ze hoog en veilig. In gevangenschap rusten de kippen 's nachts graag op een verhoogde zitstok.

Hennen hebben de behoefte om hun eieren in een beschutte, veilige ruimte te leggen. Een legnest is hiervoor geschikt. Bij afwezigheid hiervan moet de kip haar ei op de bodem van de schuur leggen, ze raakt hierdoor gefrustreerd. Dit is te merken aan onrustig gedrag en geluiden van frustratie, gakelen genoemd, die de dieren uiten voordat ze het ei gaan leggen. Aangezien kippen bijna elke dag een ei leggen, treedt deze frustratie bijna dagelijks op.

4.2 Het leven van kippen in de gangbare legkippenhouderij

Kippen in de legbatterij ondervinden grote welzijnsproblemen. De dieren zitten met meerdere dieren in een kooi en hebben veel te weinig leefruimte, zo weinig dat ze niet hun vleugels kunnen strekken. De kippen hebben geen strooisel, geen zitstokken en geen legnest, hierdoor kunnen ze geen natuurlijk gedrag vertonen.

Doordat de kippen in een prikkelarme omgeving zitten vertonen ze omgerichte gedragingen, één daarvan is omgericht foerageergedrag. Hierbij gaan de kippen in plaats van op de grond zoeken naar voedsel, pikken in de veren van andere kippen. Door dit pikken kunnen wondjes ontstaan die alleen maar groter worden doordat kippen sterk op de kleur rood reageren.

Veertien maanden en zo'n 320 eieren lang blijft de kip in de batterijkooi. In die periode gaat vijf à zes procent van de dieren dood door ziekten. Kannibalisme kan oplopen tot 25 procent.

Als de eiproduktie afneemt, worden de kippen verkocht aan de soepfabriek. Ze zijn dan zeventien maanden oud, terwijl ze in de natuur tien jaar kunnen worden. Soepkippen hebben beperkte economische waarde. Er wordt daarom weinig zorg besteed aan het vangen, vervoeren en slachten. Door te weinig beweging in de legbatterij hebben de kippen zwakke botten gekregen. Daardoor ontstaan bij het uithalen van de dieren vaak botbreuken. Bij aankomst op het slachthuis ligt ongeveer één procent van de dieren dood in de kratten.

4.3 Het leven van kippen in Scharrel, Vrije uitloop, Gras en biologisch legkippenhouderij

Legkippen in deze huisvestingssystemen leven niet in een kooi, maar lopen vrij rond in de stal en hebben hierbij veel meer ruimte tot hun beschikking. In deze huisvestingssystemen hebben de kippen ook de beschikking over strooisel, legnesten en zitstokken. Scharrelkippen worden in dit rijtje nog het meest intensief gehouden en kunnen niet naar buiten. Bij Vrije uitloop, Gras en biologische huisvestingssystemen hebben de kippen wel de beschikking over een uitloop naar buiten.

Net als bij de intensieve houderij komt het probleem van verenpikken ook helaas bij deze huisvestingssystemen nog voor. Om de schade van het pikken te beperken, kapt men, met uitzondering van biologisch, bij de dieren de gevoelige snavelpunt af. Dit gebeurt zonder verdoving. In de snavelpunt bevinden zich zenuwen, waardoor de ingreep pijnlijk is.

Alle legkippen krijgen wettelijk verplichte inenting, om die reden is bij alle soorten houderijsystemen preventieve medicatie toegestaan.

5 Keurmerken kippenvlees

	<p>Gangbaar onder PVE IKB keurmerk</p> <p>Leeftijd 42 dagen; Bezetting Geen eisen, kan oplopen tot 23 dieren; Vloer Dichte vloer; Strooisel Ja; Koppelgrootte Geen eisen; Uitloop oppervlakte Geen uitloop; Voer Gebruik van antimicrobiële groeibevorderaars en antibiotica toegestaan; Rassen Snel groeiend; Medicatie Preventieve medicatie toegestaan.</p>
	<p>Scharrel pluimveevlees* (uit Nederland afkomstig)</p> <p>Leeftijd 63-56 dagen; Bezetting Scharrel met uitloop: 13 dieren per m² vloeroppervlakte; Vloer Dichte vloer; Strooisel Ja; Koppelgrootte Geen eisen; Uitloop oppervlakte 1 m² per dier; Uitloop toegang Min. helft van hun leven overdag toegang tot uitloop; Voer 70% graan of graanbijproducten. Geen dierlijke producten; Rassen Niet voorgeschreven; Medicatie Niet preventief, tenzij wettelijk voorgeschreven, en geen groeibevorderaars.</p>
	<p>Label Rouge en AH Loué</p> <p>Leeftijd 87-81 dagen; Bezetting 11 dieren per m² vloeroppervlakte; Vloer Dichte vloer; Strooisel Ja; Koppelgrootte Maximaal 4800; Uitloop oppervlakte 2 m² per dier; Uitloop toegang Overdag voortdurend vrije toegang; Voer 80% graan, 100% plantaardig; Rassen Langzaam groeiend; Medicatie Niet bekend;</p>
	<p>Biologisch pluimveevlees</p> <p>Leeftijd 81 dagen; Bezetting 10 dieren per m² vloeroppervlakte; Vloer Dichte vloer; Strooisel Ja; Koppelgrootte Maximaal 4800; Uitloop oppervlakte vleeskuikens 4 m² per dier; Uitloop toegang Minimaal 1/3 van leven toegang tot uitloop (4 weken); Voer Biologisch voer (zonder ggo's: genetisch gemodificeerde organismen), wat voor ten minste 65% uit graan bestaat; Rassen Langzaam groeiend; Medicatie Niet preventief. Voorkeur voor homeopathische en andere alternatieve middelen.</p>

* Scharrelpluimveevlees - Sinds 1991 is er Europese regelgeving voor de productie van scharrelvleeskip. Vrijwel al het scharrelvleeskuikenvlees is afkomstig uit het buitenland (Frankrijk). Slechts een zeer geringe hoeveelheid komt uit Nederland. Binnen de Europese regelgeving wordt een viertal soorten kip onderscheiden, de drie hoogste met uitloop naar buiten en de laagste zonder uitloop.

Deze vier zijn:- scharrel binnengehouden,- scharrel met uitloop,- boerenscharrel met uitloop,- boerenscharrel met vrije uitloop. Voor de specifieke normen zie tabel 1. Deze normen gelden alleen voor kippen. Er zijn echter ook Europese handelsnormen voor kalkoenen, ganzen, eenden, parelhoenders, fazanten en struisvogels.

Tabel 1 - Normen verschillende scharrel huisvestingssystemen voor vleeskuikens binnen de EU regelgeving.

Scharrel binnengehouden	
Leeftijd (minimum)	56 dagen;
Bezetting	12 dieren of 25kg per m ² vloeroppervlakte;
Uitloop oppervlakte	Dichte vloer.
Scharrel met uitloop	
Leeftijd (minimum)	56 dagen;
Bezetting	13 dieren of 27,5 kg per m ² vloeroppervlakte;
Uitloop oppervlakte	1 m ² per dier;
Uitloop toegang	Helft van leven overdag;
Uitloop openingen	4 m per 100 m ² staloppervlakte.
Boerscharrel met uitloop	
Leeftijd (minimum)	81 dagen;
Bezetting	12 dieren of 25 kg per m ² vloeroppervlakte;
Uitloop oppervlakte	2 m ² per dier;
Uitloop toegang	Vrije toegang vanaf 6 weken leeftijd;
Uitloop openingen	4 m per 100 m ² staloppervlakte;
Rassen	Langzaam groeiend;
Koppelgrootte	Maximaal 4800 dieren;
Boerscharrel met vrije uitloop	
Leeftijd (minimum)	81 dagen;
Bezetting	12 dieren of 25 kg per m ² vloeroppervlakte;
Uitloop oppervlakte	2 m ² per dier;
Uitloop toegang	Overdag voortdurend vrije toegang;
Uitloop openingen	4 m per 100 m ² staloppervlakte;
Rassen	Langzaam groeiend;
Koppelgrootte	Maximaal 4800 dieren;

Kippen gehouden voor kippenvlees

(Zie voor het leven van kippen in de vrije natuur paragraaf 4.1.)

Een vleeskuiken is eigenlijk een leghen die speciaal is gefokt op snelle groei en veel vlees aanzet. Kippenvlees dat in de supermarkt te verkrijgen is, is afkomstig van de vleeskuikens. Het vlees van leghennen (die de eieren produceren) die zijn 'uitgelegd' is hiervoor namelijk niet geschikt. Hun vlees wordt meer in de verwerkende industrie gebruikt, dus in kant- en klare maaltijden en in verschillende soorten soep. Vooral bij de borst (waar de kipfilet vandaan komt) wordt veel vlees aangezet. De dieren zijn door de snelle groei en eenzijdige selectie eigenlijk in onbalans en vertonen ook weinig actief en natuurlijk gedrag.

5.1 Het leven van kuikens in de gangbare vleeskuikenhoudery

De vleeskuikens worden dicht op elkaar op de grond in grote stallen gehouden. Vooral als de kuikens zwaarder zijn, zitten ze erg dicht op elkaar. In zes weken worden de kuikens gemest tot een gewicht van rond de twee kilo. De dieren worden eigenlijk geslacht voordat ze een volwassen kip zijn geworden, vandaar de naam vleeskuikens.

De dieren krijgen wettelijk verplichte inentingen (ook scharrel en biologische dieren) tegen NCD en diverse andere vaccinaties.

Door de snelle groei en een hoog gewicht ondervinden vleeskuikens veel welzijnsproblemen zoals: pootaandoeningen, hartstoornissen en doodgeeiers (dieren die plotseling sterven). Soms zijn de dieren er zo erg aan toe dat ze door de snelle groei en het grote gewicht moeilijk lopen of niet meer op hun poten kunnen staan. Vleeskuikens lopen vaak ook botbreuken op doordat ze ruw worden opgepakt (met meerdere tegelijk) en in kratten worden gedaan voor vervoer naar het slachthuis.

5.2 Het leven van kuikens in de scharrelvleeskuikenhouderij met uitloop

Scharrelvleeskuikens zitten minder dicht op elkaar, hebben een uitloop naar buiten en krijgen geen preventieve medicatie.

Label rouge en Loué vleeskuikens zijn afkomstig uit Frankrijk. Het zijn langzaam groeiende rassen die door de langzamere groei minder welzijnsproblemen hebben. Deze vleeskuikens worden op latere leeftijd geslacht.

5.3 Het leven van kuikens in de biologische vleeskuikenhouderij

Biologische vleeskuikens komen ook vooral uit het buitenland. In Nederland zijn er vijf bedrijven die biologische vleeskuikens houden. Ook deze dieren hebben een uitloop naar buiten en worden op een latere leeftijd geslacht. De kuikens worden onder een lagere bezettingsgraad gehouden in vergelijking met scharrel vleeskuikens en ze krijgen biologisch voer.

6 Vegetarische producten

De meest voorkomende merken van vegetarische producten in de supermarkt zijn:

Tivall

Quorn

Vivera

Planet Green

Good Bite

7 Zuivelproducten

De melkproducten die in dit onderzoek worden gebruikt zijn onder te verdelen in:

Melk, karnemelk, yoghurt, vla

Gangbare producten

Biologische producten

Kaas

Gangbare kaas

Biologische kaas

Boter

Gangbare boter

Biologische boter

8 Broodbeleg

Vleeswaren kunnen afkomstig zijn van verschillende dieren en verschillende delen van dieren. De meest voorkomende vleeswaren zijn afkomstig van rund-, varkens- of kippenvlees. Vlees van de kalkoen voor op brood wordt ook veel aangeboden.

Bij vleeswaren kan een onderscheid worden gemaakt tussen gangbare, scharrel, of biologische vleeswaren. Tegenwoordig zie je ook steeds meer vegetarische alternatieven in de schappen van supermarkten liggen.

Voor de meetlat van de Dierenbescherming wordt alleen gekeken naar de vleeswaren die al door de producent zelf zijn voorverpakt. Dit wordt gedaan omdat er van deze waren met zekerheid kan worden bepaald of het een gangbaar, scharrel, of biologisch product is. Van de vleeswaren die ter plekke in de winkel worden verpakt is deze garantie niet te krijgen.

Colofon

Tekst: Jelena Spruit, stagiaire diermanagement Van Hall Instituut

Eindredactie: Marijke de Jong en Bert van den Berg, beleidsmedewerkers veehouderij

Uitgave: Januari 2003